

L'EXEMPCIÓ DEL TÍTOL AL SEGON ENSENYAMENT

RAMON TARRÒS I ESPLUGAS

TÍTOLS I PRIVILEGIS

Pel que fa al segon ensenyament en la segona meitat del segle XIX després de la Restauració, s'assenyalen dos problemes fonamentals (1):

1) el nombre excessiu de plans i canvis de plans que es produeixen gairebé cada any, la qual cosa, a més de destrotar professors i alumnes, allunyava qualsevol racionalització pedagògica dels Centres.

Els col·legis s'havien d'adaptar, i així ho feren, com ho veiem en el quadre de Professors del Col·legi Escolapi de Sarrià, en els expedients del 1902, en el qual s'assenyalava que fins a l'any següent no es faria el sisè curs del pla vigent, mentre que, (malgrat els tres canvis de pla posteriors,) encara s'estaven fent assignatures del pla de 1895 (2);

2) l'altre problema fonamental fa referència a l'ensenyament privat en mans de les Congregacions religioses, Jesuïtes i Escolapis. Aquests darrers fruïen dels privilegis concedits per les autoritats que els dispensaven del títol i d'altres normes establertes.

No tothom estava d'acord amb els privilegis, si bé ataven la llei. Dins aquesta etapa, documentalment, assenyalen almenys dos fets de rebuig o d'oposició a aquests.

El primer fet és el dels Claustres de Girona i Lleida, el 1881 (3). Per ofici del 17 de juliol el Rector de la Universitat demanava als Claustres dels Instituts que es pronuncessin sobre les reformes que calien en la Llei d'Instrucció per al millorament de l'ensenyament.

Mentre els Claustres d'alguns Instituts, p.e., Barcelona i Reus, es limitaven en les seves respostes a opinar sobre assignatures i continguts, és a dir, sobre el pla d'estudis, el de l'Institut de Girona remarcava, entre molts d'altres, aquests punts:

"Para establecer Colegios (privados), cuyos estudios hayan de ser académicos, se necesitará autorización del Rector del distrito, previo expediente en que se acredite:

...

Que el Director tiene el título de Licenciado en cualquiera de las facultades.

...

Que los Profesores tengan el mismo título que se exige a los Catedráticos de Instituto; derogándose expresamente, en su consecuencia, el art. 153 de la ley antes citada (Llei Moyano).

Y que sólo se permitan comisiones de examen para los colegios establecidos fuera de la Capital, y que los que radiquen en ésta, sean de la clase que se quiera, sufran en el Instituto los exámenes, si bien formando parte del tribunal el profesor del Colegio que haya enseñado la asignatura objeto del examen."

Semblantment el Claustre de l'Institut de Lleida, enca-

ra que matisava més i, entre altres coses, deia:

"En los sostenidos por particulares, o sea en los Colegios de 2ª enseñanza agregados a los Institutos deberá haber un Director con el título de Licenciado y otros dos al menos de cada sección de Letras y Ciencias. Las cátedras de lección alterna podrán estar a cargo de profesores que carezcan del título hábil.

Tan sólo los profesores privados cuyo título se halle registrado en la Secretaría del Instituto al que el colegio esté agregado podrán formar parte de los tribunales de exámenes para sus alumnos".

El segon fet és la instància del grup de Doctors, Llicenciats o Batxillers en Lletres o Ciències, individus de la Societat facultativa de Ciències i Lletres legalment establerta a Barcelona, presentada al Rector (4) de la Universitat de Barcelona, amb data del 30 d'abril de 1897.

Aquesta instància informada pel Director (5) de l'Institut de segon Ensenyament de Barcelona, pel fet que s'hi sentí al·ludit, com si se li atribuís haver admès a formar part de tribunals persones sense títol, va fer una defensa històrica de tota la qüestió dels privilegis.

La instància va ser denegada, però la contestació i la petició de supressió d'aquest privilegi de l'exempció del Títol ja no venia només del professorat de l'ensenyament oficial, sinó del professorat dels col·legis agregats i privats, constituïts en associació, i com a tal en grup de pressió en defensa dels propis interessos.

LA INSTÀNCIA DELS LLICENCIATS

El 30 d'abril de 1897 un grup de Doctors i Llicenciats va escriure al Rector de la Universitat demanant que no s'admetessin a formar part de les Comissions d'examen, Professors o sense títol, o sense haver pagat els drets d'aquest. L'escrit era una instància d'aquest tarannà:

Els que signaven eren Doctors, Llicenciats o Batxillers en Lletres o Ciències, individus de la Societat facultativa de Ciències i Lletres, legalment establerta en aquesta, per acord unànime pres en la sessió del 25 del corrent, celebrada a l'Institut Provincial de la mateixa ciutat de Barcelona, i exposaven atentament al Rectorat, que en el Quadre de Professors de segon ensenyament dels col·legis incorporats a l'Institut i publicat en el Butlletí Oficial de la Província (els exemplars del qual acompanyaven) figuraven com a Professors d'algunes assignatures, persones que no ostentaven cap títol acadèmic, o almenys no es feia constar el Títol que posseïen en el Butlletí.

Com que en el curs anterior s'havia donat el cas d'admetre a formar part dels Tribunals d'examen, persones que no ostentaven cap títol acadèmic (segons que resultava de

(1) Cf. JULIO RUIZ BERRIO i ANGELES GALINO "L'éducation en Espagne", en "Histoire Mondiale de l'Éducation", 3, de 1815 a 1945, dirigida per Gaston MIALARET i Jean VIAL. PUF, París, 1981, pàg. 207.

(2) Cf. Ramon TARRÒS i ESPLUGAS, "Problemàtica educativa al segle XIX i organització dels Col·legis escolapis de Catalunya. (1838-1904)". Tesi Doctoral inèdita, dirigida pel Dr. Josep González-Agàpito. Universitat de Barcelona, setembre de 1990.

(3) Cf. a més de la meua Tesi citada en la nota 2, la meua comunicació "Reformes proposades a l'Ensenyament secundari pels professors dels Instituts dependents de la Universitat de Barcelona el 1881", presentada també a les XII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans.

(4) El Rector de la Universitat era Manuel DURAN y BAS, (Barcelona, 1833-1907) jurisconsult i polític prou conegut.

(5) Era Clemente CORTEJÓN Y LUCAS (1842-BARCELONA 1911. Catedràtic de Retòrica i Retòrica i de Preceptiva literària d'ençà de 1877, i director de l'Institut des de 1895 fins a 1911. Fou, a més, capellà, cervantista i membre de l'Acadèmia de Bones lletres. Autor, entre algunes altres obres, de *Gramàtica de la llengua castellana. Compendio de Retòrica (1881)*, *Arte de componer en lengua castellana (1895)*, *Estudio de Pífferrer como crítico y poeta (1898)* i *Catalanes que han escrito en lengua castellana*. Morí el 22 de novembre de 1911. (Del Llibre Institut Jaume Balmes. CENT CINQUANTA ANYS D'HISTÒRIA <1845-1995>. Barcelona, 1995, pàg. 53.)

la darrera Memòria publicada per l'Institut), no obstant haver-se exclòs per R.O. de 10 de juny de 1896 aquells qui, essent Graduats en Lletres o en Ciències, no acreditessin haver verificat el dipòsit dels corresponents drets per a l'expedició del Títol; amb l'objecte d'evitar que es repetís allò que, en opinió dels exponents, constituïa una vertadera transgressió de les disposicions vigents en matèria de constitució de Tribunals d'examen, s'atrevien a sotmetre a la il·lustrada consideració del Rector de la Universitat els següents ANTECEDENTS:

1r) L'article 153 de la vigent Llei d'Instrucció pública disposava que el Govern podria concedir autorització per a obrir escoles i Col·legis de primer i segon Ensenyament als Instituts Religiosos d'ambdós sexes legalment establerts a Espanya, l'objecte dels quals fos l'ensenyament públic, dispensant als seus caps i professors del títol acadèmic corresponent.

2n) La R.O. de 27 de febrer de 1879 disposava que els professors escolapis i les seves escoles d'instrucció primària fruïssin dels drets que tenien reconeguts abans de les reformes de 1868, o sia, els reconeguts per raó de l'article 153 de la Llei.

3r) De les disposicions legals consignades en els números precedents, es despenia que l'autorització podia ser concedida per a l'ensenyament públic, i que el reconeixement a favor dels professors escolapis es limitava a les escoles primàries.

4t) El R.D. de 24 de novembre de 1892, vigent, deia que els individus de les corporacions religioses habilitats per a l'ensenyament continuarien dispensats de Títol per a dirigir i ensenyar en els Col·legis fundats per les Corporacions a les quals pertanyessin, conforme a allò que estava establert en l'article 153 de la vigent Llei d'Instrucció primària.

5è) Segons aquest article, els individus dispensats del títol eren els de les corporacions religioses autoritzades per a l'ensenyament, conforme a l'article 153, que dispensava només els Instituts Religiosos legalment establerts i l'objecte dels quals fos l'ensenyament públic, o sia, la beneficència, i tal dispensa es concedia exclusivament per a dirigir i ensenyar. Tant era així, que l'Excm. Sr. Alejandro Groizard, Ministre de Foment, en la sessió del Senat de data 2 de juny de 1894, va dir que en el decret del Sr. Linares Ríos es deia que els individus de les Corporacions religioses habilitats per a l'ensenyament, continuarien dispensats del títol per a dirigir i ensenyar en els Col·legis fundats per les Corporacions a les quals pertanyien. Això era clar que no significava més sinó que podien dirigir aquests Col·legis, que podien ensenyar; però que haguessin de tenir dret a formar part dels Tribunals d'examen oficials, no estava en el referit Decret ni en cap altra part de les disposicions vigents.

6è) Que els Instituts religiosos dispensats per les lleis eren els que impartien l'ensenyament de beneficència es deduïa clarament del text de l'article 25 de la Llei del Timbre, que va començar a regir al primer d'octubre de 1892, en dir que les matrícules anuals dels alumnes de segon ensenyament que estudiaven en col·legis particulars agregats o incorporats als Instituts oficials, sempre que no rebessin ensenyament caritativament i sense pagament de pensió de cap gènere en Institucions, Corporacions o Societats caritatives o benèfiques reconegudes com a tals per les lleis, haurien de reintegrar-se amb un timbre de 20 ptes. Disposició aquesta última feliçment derogada després, per no ser equitativa en cap manera.

Fundats en les consideracions legals que precedien, els exponents tenien l'esperança de veure protegits els seus legítims drets, per a fruir dels quals els havia estat expedit el corresponent títol acadèmic d'ordre de S.M. el Rei (q.D.g.) i en nom de l'Excm. Sr. Ministre de Foment. Altrament, si els individus que no posseïen títol acadèmic poguessin formar part dels Tribunals d'examen, es donaria el contrasentit que jutjarien la suficiència dels seus alumnes persones que mai no haurien estat jutjades. Reglamentat l'ensenyament i establertes les Facultats de Ciències i Lletres o els títols que en aquestes Facultats s'obtenien serien il·lusions, o als Llicenciats en aquestes Facultats competia exclusivament el dret a formar part dels tribunals d'examen.

I que no s'objectés a això que per als Llicenciats estaven reservades les càtedres oficials, perquè si aquestes havien de ser l'únic horitzó d'aquells, com que l'Estat no podia donar cabuda en l'ensenyament oficial sinó molt reduït nombre dels qui posseïen aquest títol, era evident que havia de defensar els drets dels qui exercien en l'ensenyament privat.

Hi havia més. Si s'interpretava que, en l'article 4t. del R.D. de 24 de novembre de 1892, en dir que els individus dels Instituts Religiosos estaven dispensats per a dirigir i ensenyar implícitament, s'inclouïa i *per a examinar*, es donaria el cas de concedir iguals drets als qui no s'havien sotmès a la reglamentació fixada per l'Estat, no havien contribuït al sosteniment de les càrregues públiques amb els dispèndis de matrícules i drets de títols, equiparant-los totalment als qui després de sacrificis i privacions havien arribat a obtenir el títol de Llicenciat en Lletres o en Ciències. I no creien que fos aquesta la ment del Excm. Sr. Ministre de Foment.

No se'ls amagava que, conforme a l'article 12 de la Constitució de la Monarquia Espanyola, tot espanyol podia fundar i sostenir Establiments d'Instrucció i educació d'acord amb les lleis; doncs, aquestes darreres paraules, d'acord amb les lleis venien a corroborar que havien de subjectar-se a les prescripcions de la Llei vigent, o sia, la de 9 de setembre de 1857, per la qual no podien ser admeses Corporacions estrangeres. Hi havia més encara: fins i tot ni amb títol acadèmic podien exercir els estrangers en els Tribunals d'examen. En el R.D. de 16 de març d'aquell mateix any, es deia, en l'article tercer, que se'ls facultava (als ciutadans estrangers) també per a verificar graus acadèmics en les Universitats o els exercicis equivalents a aquests en les escoles especials, en virtut d'això podrien obtenir tota classe de títols previ pagament de l'import establert a tal efecte per als alumnes espanyols. Aquests títols no habilitarien els estrangers per a fruir dels drets que aquells concedeïen.

Els que subscriuen no haurien molestat l'atenció del Rector si no haguessin tingut la seguretat moral de veure's equiparats altra vegada amb els qui no ostentaven títol acadèmic que habilitava per a formar part dels tribunals d'examen en el mes de juny següent.

En virtut de les consideracions exposades, li suplicaven que se servís ordenar que no fossin admesos a formar part dels Tribunals d'Exàmens d'alumnes d'ensenyament privat a l'Institut provincial de Barcelona, aquells professors el títol acadèmic dels quals no es mencionés en els quadres publicats en el Butlletí Oficial, sense que prèviament acreditessin trobar-se en possessió del títol de Llicenciat o Doctor en Lletres o Ciències, o haver verificat el dipòsit que la Llei preveia per a l'expedició del títol.

Els signants eren 31 en total (6).

(6) Les signatures a vegades fan difícil la transcripció d'algun cognom. Els firmants eren: Juan Parpal, Pedro Garriga, Domingo Sáenz, Juan Artigas, Agustín Crehueras, Fernando Crusat, Angel Bello, Jacinto Fernández, J. Nogués, Jesús Arquer (?), Ramon Altisench, Juan Bosch, Miguel Marcat, Antonio Romero, José Puigmartí, Ramon Gutiérrez, Jacinto Barrera, José M^o Rigau, Eusebio Altisench, Fidel Viñas, Pedro Alsina, Enrique Granada, A. Guasch, José M^o Baquero, Francisco Puig Detrell, Luis Ricord y Sarduy, Antonio Ribauta, Arturo Talón (?), Andrés Giménez Soler, José Cardona Servitja, José Taugis Virít (?).

CLEMENTE CORTEJÓN I EL PROBLEMA DELS TÍTOLS: APOLOGIA HISTÒRICA

El Rector de la Universitat de Barcelona en rebre la instància anterior, la va fer informar tot seguit pel Director de l'Institut de Barcelona, que era Clemente Castejón. Aquest va fer un informe ja conegut i publicat pels Escolapis (7).

Li deia que:

"Cumpliendo con lo que V.E. me previene al margen de la solicitud presentada a ese Rectorado por varios doctores, licenciados y bachilleres en letras y en Ciencias, individuos de la Sociedad facultativa establecida en esta ciudad con la denominación de "Ciencias y Letras", debo informar lo siguiente:

Que en la citada solicitud se trasluce un cargo contra esta Dirección, por haber admitido, en el curso anterior, a formar parte de los tribunales de examen, a personas que no tenían título alguno, añadiendo los firmantes que no hubieran molestado la atención de V.E., si no abrigasen la seguridad moral de verse equiparados otra vez con los que no ostentan título académico que habilite para formar parte de los tribunales de examen en el próximo curso.

Despíndese, así del espíritu como de la letra de dicha exposición, que ésta se refiere sólo a los Padres Escolapios y Maristas, pues fueron los únicos que, sin título académico, formaron parte de los tribunales de examen.

Las disposiciones legales sobre el derecho que puede asistir a los individuos de Corporaciones religiosas para entrar en dichos tribunales, son dos:

1.ª. El art. 4.º del Real Decreto de 24 de noviembre de 1892, que dice: "Los individuos de las Corporaciones religiosas habilitadas para la enseñanza, continuarán dispensados del título para dirigir y enseñar en los Colegios fundados por las Corporaciones a que pertenezcan, conforme a lo establecido en el art. 153 de la ley vigente de Instrucción pública".

2.ª. El art. 2.º del Real Decreto de 28 de febrero de 1879, relativo a exámenes, y es del tenor siguiente: "Los profesores de las Corporaciones religiosas habilitadas para dar la segunda enseñanza, se consideran para dicho efecto como si estuviesen adornados del título exigido a los profesores privados."

Que los individuos de las Corporaciones religiosas, legalmente establecidas y habilitadas para la enseñanza, puedan no sólo dirigir y enseñar en sus colegios (único derecho que les reconocen los firmantes), sino también formar parte de los tribunales de examen, como si estuviesen adornados del título académico, es consecuencia que por modo evidente se deduce de los textos últimamente transcritos; pero como pudiera haber duda de si las dos Corporaciones religiosas aquí citadas se hallan o no comprendidas en aquellos artículos, incumbe a esta Dirección probar de una manera concluyente, que gozan del derecho que se les reconoció en el pasado curso, y que a no haber mandato superior, continuará reconociéndoseles.

La Congregación de Clérigos Regulares conocida con el nombre de Padres Escolapios, fundada en el siglo XVI por San José de Calasanz, fue excluida de la supresión decretada por la ley de 29 de julio de 1837, fundándose en ser la enseñanza el piadoso objeto de su Instituto.

La Ley de 5 de marzo de 1845 declara estar legalmente constituida esta Corporación, sujetándola, en la parte relativa a la enseñanza, a las disposiciones generales sobre Instrucción pública y a las órdenes especiales del Gobierno.

En 8 de octubre de 1849 se autorizó de Real Orden a las Escuelas Pías para usar de su Colección de autores latinos en la enseñanza que dan en sus Colegios, no obstante hallarse formada y publicada ya la lista oficial de obras de texto; luego, además de legalmente establecida, se hallaba

a la sazón habilitada para la segunda enseñanza, ya que el latín no ha estado nunca incluido entre las materias que constituyen la instrucción primaria.

En 16 de agosto de 1852 se dio otra Real orden, autorizando para que "el producto de las matriculas que pagan los alumnos de todas las Escuelas Pías de España se destine a la educación y manutención de maestros, y a la construcción de una casa de Estudios en Getafe para los jóvenes de que han de salir aquellos".

El que pudiera reservarse el producto de las matriculas, y el habérselo así comunicado con la misma fecha a los Rectores de las Universidades respectivas, es nuevo y fehaciente testimonio de que estaban habilitados para dar la segunda enseñanza, derecho, fuerza es repetirlo, que no les reconocen los firmantes.

En 20 de mayo de 1878 se autorizó a los profesores de las Escuelas Pías para formar parte de los tribunales de examen en aquel curso, límite que anualmente se ponía entonces a los que gozaban de título académico; cuya Real Orden fue trasladada por ese Rectorado a este Instituto en 5 de junio del mismo año; luego se reconocía a la repetida Corporación como habilitada para la segunda enseñanza.

En 31 de octubre de 1883 se dictó nueva Real Orden, desestimando una instancia del Director del Colegio de Padres Paúles de Nuestra Señora de los Milagros, establecido en la provincia de Orense, solicitando se declarase que los individuos de dicha Congregación se halla en el mismo caso que los de la de Padres Escolapios en lo que se refiere a la enseñanza, y declarando que "los Padres Escolapios son los únicos que gozan del privilegio de estar dispensados del título exigido a los profesores privados, para formar parte de los tribunales de examen".

A lo expuesto debe añadirse lo que pudiéramos llamar derecho consuetudinario. Cierta, registradas las actas de exámenes desde 1858-59 (las de fecha anterior existen en el archivo de esa Universidad), se ha visto, que los Padres Escolapios aparecen constantemente en ellas como individuos de los tribunales de examen.

Por lo que respecta a los profesores del Colegio Valldemia, del Instituto religioso de Maristas, de Mataró, baste consignar que con fecha 8 de junio de 1895 ese Rectorado trasladó a esta Dirección la orden del Ilmo. Sr. Director general de Instrucción pública, fecha 3 del mismo, en la cual se sirvió resolver, que dichos profesores puedan formar parte de los tribunales de examen, considerándolos comprendidos en el artículo 4.º del Real Decreto de 24 de noviembre de 1892.

Es cuanto debo decir a V.E. sobre la instancia que se ha dignado remitirme a informe".

L'informe del Director de l'Institut portava la data del 10 de maig, i el Rector de la Universitat de Barcelona, després d'assessorar-se pels seus serveis jurídics o Negociat, que repetiren els mateixos arguments que el Director de l'Institut, desestimà la instància dels Srs. Llicenciats el 20 de maig.

El 25 de maig la Direcció General d'Instrucció Pública publicava una Circular, que va sortir a la Gaceta el 2 de juny, i que va ser enviada pel Rector de la Universitat als Directors d'Instituts. S'hi deia que, havent arribat a notícies de la Direcció General que alguns Directors d'Institut donaven entrada en els Tribunals d'exàmens d'assignatures per als alumnes dels Col·legis incorporats, Professors que no tenien títol de Llicenciat en la facultat de Filosofia i Lletres o de Ciències, en contra d'allò que estava terminantment manat sobre el particular en el Reial Decret de 24 de novembre de 1892, s'encarregava als caps dels establiments citats, sota la més estricta responsabilitat, l'exacte compliment d'aquell Reial Decret i de la Reial Ordre de 4 de juny

(7) Cf. Compilación legislativa Civil para uso de los Religiosos de las Escuelas Pías. Madrid, 1901. pàg. 136 s.

darrer, d'acord amb la qual cosa hauria de considerar-se en condicions legals per a formar part d'aquests Tribunals els Llicenciats graduats que justifiessin haver fet el pagament dels seus respectius Títols, advertint al mateix temps que els individus de les Congregacions religioses, excepció feta dels PP. Escolapis, no podrien tampoc entrar en aquells Tribunals si no estiguessin expressament autoritzats per a això en el present curs.

Les Comissions d'examen van ser mantingudes fins a final de segle, en les diferents reformes i plans que hi va haver en el segon ensenyament: R.D. de 15 de setembre de

1898, i R.D. de 20 de juliol de 1900. L'article 24 d'aquest darrer R.D. deia:

“Están dispensados del título académico los profesores de las Corporaciones religiosas tradicionalmente reconocidas como dedicadas a la enseñanza por razón de su Instituto. Los cuadros de profesores de estos Colegios deberán ser garantizados por sus respectivos Provinciales y aprobados por el Rector del Distrito universitario”.

Tanmateix, les Comissions d'examen van ser suprimides l'any següent, en el R.D. de 12 d'abril de 1901, sobre reforma d'exàmens i llibres de text del segon ensenyament.